

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

O'RTA ASR G'ARB FALSAFIY TAFAKKURIDA HOMILA HAYOTI VA UNI TO'XTATISH MASALASI

Xakimjanova Zilola Gayratovna

Toshkent kimyo-texnologiya instituti, mustaqil izlanuvchi.

e-mail: xakimjanovazilola@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6197-8518>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada O'rta asrlar G'arb dunyosida bioetika va homilani sun'iy tushirish (abort) tushunchalarining falsafiy-axloqiy jihatlarini muhokama qilinadi. Shuningdek, ushbu davr mutafakkirlari Avreliy Avgustin va Foma Akvinskiyning falsafiy g'oyalari orqali homilani sun'iy tushirishga bo'lgan munosabat va qarashlar yoritiladi. Qolaversa, biologik hayotning boshlanishi va insonning axloqiy maqomi masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: homilani sun'iy tushirish, "kechikkan jonlanish", penitensiarlar, xristian antropologiyasi, xristian teologiyasi, embrion, tabib axloqi, kanonik huquq.

ЖИЗНЬ ПЛОДА И ПРОБЛЕМА ПРЕРЫВАНИЯ БЕРЕМЕННОСТИ В ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОЙ ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ СРЕДНЕВЕКОВЬЯ

Хакимджанова Зилола Гайратовна

Ташкентский химико-технологический институт, независимый исследователь.

Аннотация.

В статье рассматриваются философско-этические аспекты биоэтики и искусственного прерывания беременности (аборта) в западном мире Средневековья. Освещаются взгляды на искусственное прерывание беременности через призму философских идей мыслителей данного периода — Аврелия Августина и Фомы Аквинского. Кроме того, особое внимание уделяется вопросам начала биологической жизни и морального статуса человека.

Ключевые слова: искусственное прерывание беременности, «отсроченное одушевление», пенитенциалы, христианская антропология, христианская теология, эмбрион, врачебная этика, каноническое право.

FETAL LIFE AND THE PROBLEM OF ABORTION IN MEDIEVAL WESTERN PHILOSOPHICAL THOUGHT

Xakimjanova Zilola Gayratovna

Tashkent Institute of Chemical Technology, Independent Researcher.

Abstract.

This article discusses the philosophical and ethical aspects of bioethics and induced abortion in the medieval Western world. It examines attitudes toward abortion through the philosophical ideas of prominent medieval thinkers, particularly Augustine of Hippo and Thomas Aquinas. Special attention is also given to questions concerning the beginning of biological life and the moral status of the human being.

Keywords: induced abortion, delayed ensoulment, penitentials, Christian anthropology, Christian theology, embryo, medical ethics, canon law.

Kirish. Homilani sun'iy ravishda tushirish (abort) muammosi zamonaviy bioetikaning eng murakkab va bahsli masalalaridan biri sifatida chuqur munozaralarga sabab bo'lib kelmoqda. Chunki homilaning qasddan sun'iy tushirilishi masalasida inson hayotining qadri, homilaning axloqiy maqomi, ayolning reproduktiv avtonomiyasi, shaxsiy tanlov, tibbiy zarurat, diniy va madaniy qadriyatlar hamda davlat va jamiyatning manfaatlari bir nuqtada to'qnashadi. Homila hayotining sun'iy to'xtatilishi masalasini faqat tibbiy amaliyot sifatida baholash uning haqiqiy falsafiy-axloqiy mazmunini to'liq ochib bermaydi. Homiladan voz kechish jarayonida "hayot qachon boshlanadi?", "inson hayotining axloqiy qadri nimada?", "shaxsning o'z tanasi ustidan qaror qabul qilish huquqi qay darajada bo'lishi kerak?" kabi fundamental savollar mujassamlashgan.

Qadimgi sivilizatsiyalar tabobatidagi insonparvarlik g'oyalaridan boshlangan tibbiy-axloqiy tafakkur o'rta asrlar Sharq va G'arb mutafakkirlari merosida takomillashib, Uyg'onish va yangi davr tibbiyotida kasbiy-deontologik me'yorlar bilan boyidi, XX asrda esa inson huquqlari va biotexnologik taraqqiyot ta'sirida bioetika shaklida yangi falsafiy bosqichga ko'tarildi. Shu bois bioetikani insoniyatning inson hayoti, uning qadr-qimmati va mas'uliyati haqidagi ko'p asrlik axloqiy-falsafiy izlanishlarining zamonaviy shakli sifatida baholash mumkin. Bu esa bioetik me'yorlarni tadqiq etishda ularning universal mazmuni bilan bir qatorda muayyan xalqning tarixiy xotirasi, milliy qadriyatlari, diniy-axloqiy qarashlari va mental xususiyatlarini ham hisobga olish zaruratini keltirib chiqaradi.

O'rta asrlarda tibbiy bilimlarning rivojlanishi bilan bir qatorda tabibning kasbiy-axloqiy mas'uliyatiga doir qarashlar ham takomillashib bordi. Ayniqsa, Sharq va G'arb tibbiy tafakkurida inson hayoti, salomatligi va tabibning kasbiy burchi o'rtasidagi munosabatlar tobora tizimli ravishda talqin etila boshlandi. Bu davrda tibbiyotning vazifasi

faqat kasallikni aniqlash va davolash bilan cheklanib qolmasdan, inson hayotini asrash, uning qadr-qimmatini himoya qilish va tabibning axloqiy mas'uliyatini belgilash bilan ham bog'landi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'rta asrlar G'arb falsafiy tafakkurida homilani sun'iy ravishda tushirish muammosini tadqiq qilar ekanmiz, foydalanilgan ilmiy adabiyotlarni quyidagi yo'nalishlar asosida tasniflaymiz.

Birinchi yo'nalish homilani sun'iy tushirish (abort) masalasining huquqiy-tarixiy tomonlarini yorituvchi ishlardan iborat. Jumladan, B. A. Amanjolova tadqiqotida chet el qonunchiligida bu muammoni tartibga solishning tarixiy evolyutsiyasi tahlil qilingan bo'lsa, M. Ravichning sovet davrida nashr etilgan ishi homilani sun'iy ravishda to'xtatishni jinoyat huquqi tarixi jihatidan o'rganadi. V. K. Kuznetsov va E. V. Baranovlarning tadqiqoti esa dunyo mamlakatlarida homilani sun'iy to'xtatish amaliyotiga oid qonunchilikning qiyosiy-tahliliy tomonlarini yoritadi.

Ikkinchi yo'nalish xristian teologiyasi va kanonik huquqqa bag'ishlangan ishlardan iborat. Xususan, Djuliya Martinsning maqolasi katolik cherkovining o'rta asrlardan hozirgi davrgacha bo'lgan ta'limotidagi o'zgarishlarni ochib bersa, Rid Kalsoning ishi kanonik huquq tizimining shakllanish jarayonini ifodalaydi. Djennifer Nostrala esa homilani sun'iy tushirishga qarshi harakatlarning G'arb tarixidagi ildizlarini keng doirada tahlil qilgan. Bu manbalar homilani sun'iy tushirish muammosining diniy-huquqiy institutlashuvi jarayoni uchun nazariy asos yaratadi.

Uchinchi yo'nalishni eng ko'p bahslarga sabab bo'lgan embrion va "jonlanish" muammosiga bag'ishlangan tadqiqotlar tashkil etadi. Ayniqsa, D. A. Djonsning maqolasi Foma Akvinskiy, Avgustin va Aristotel qarashlaridagi "kechikkan jonlanish" tamoyilini qiyosiy tahlil qilish orqali tadqiqot ishimizning nazariy tayanchiga aylandi. Laura Pepening homilani sun'iy ravishda tushirish masalalariga oid tadqiqoti va L. M. Morganning "potensiallik prinsipi"ga doir ishi antik merosdan o'rta asr teologiyasiga o'tish chegarasini aniqlash imkonini berdi.

Shuni ta'kidlash joizki, mavzu bo'yicha o'zbek tilidagi maxsus adabiyotlarning deyarli yo'qligi ushbu masalaning milliy falsafa fanida yetarlicha o'rganilmaganini ko'rsatadi va bu maqolaning dolzarbligini yanada kuchaytiradi.

Mazkur maqolada o'rta asrlar G'arb falsafiy tafakkurida bioetika va homiladan sun'iy qutilish masalasini tadqiq etishda tarixiy-falsafiy tahlil, qiyosiy-tarixiy metod hamda germenektivik (matniy) tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning manbaviy bazasini Avreliy Avgustinning falsafiy-teologik merosi (jumladan, uning "Enchiridion" asarida bayon etilgan qarashlari), o'rta asrlar penitensiarlari haqidagi ma'lumotlar, shuningdek, mavzu bo'yicha keyingi davr tadqiqotchilari (D. A. Jones, Julia Martins, Laura Pepe va boshqalar) tomonidan yaratilgan ilmiy adabiyotlar tashkil etdi.

Tadqiqot diaxronik yondashuv asosida olib borildi: ilk o'rta asrlardagi penitensial amaliyotdan boshlab, Avreliy Avgustin qarashlari orqali, so'ngra Gratian kanoni va Foma Akvinskiygacha bo'lgan intellektual jarayon bosqichma-bosqich ko'rib chiqildi. Bunda Aristotelning embrion rivojlanishi haqidagi g'oyalari xristian ilohiyotshunosligidagi "kechikkan jonlanish" konsepsiyasiga qanday ta'sir ko'rsatgani qiyosiy tahlil qilindi. Shuningdek, tadqiqotda fanlararo yondashuvdan foydalanildi: masala faqat diniy-axloqiy jihatdan emas, balki falsafiy-ontologik, huquqiy (kanonik huquq) va epistemologik jihatlarini birligida tahlil etildi.

MUHOKAMA

O'rta asrlarga kelib G'arb va Sharqda diniy bilim va tafakkurning jadal rivojlanishi inson, hayot, jon va tana haqidagi tasavvurlarning mazmunan o'zgarishiga olib keldi. Bu jarayon ijtimoiy-iqtisodiy hayot bilan bir qatorda tibbiyot, tabibning kasbiy mas'uliyati va inson hayotining axloqiy maqomi haqidagi qarashlarga ham ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa, Yevropada xristianlikning keng tarqalishi bilan inson hayotini tushunish antik davrdagi naturalistik va falsafiy tasavvurlardan tashqari, Yaratuvchi, jon, gunoh, najot va ilohiy iroda kategoriyalari orqali qayta talqin qilina boshlandi. Shu sababli homilani sun'iy tushirish muammosi o'rta asrlar Yevropasida nafaqat tibbiy amaliyot sifatida, balki inson hayotining ilohiy manbasi, nikohning maqsadi, jinsiy axloq, gunoh va jamoat tartibi bilan bog'liq murakkab diniy-axloqiy masalaga aylandi. Xristianlik cherkovlari, xususan, Rim-katolik cherkovi tomonidan ishlab chiqilgan diniy-huquqiy qoidalar va normalar kanonik huquq tizimining shakllanishiga xizmat qildi. Natijada insonning tug'ilishi, nikoh, oila va homiladorlik bilan bog'liq masalalar ham diniy-huquqiy tartibga solish doirasiga kirib bordi [1].

Biroq o'rta asrlarda homilani sun'iy tushirishga munosabatni bir xil, o'zgarmas va butun Yevropa uchun umumiy pozitsiya sifatida tasvirlash tarixiy jarayonning murakkabligini yetarlicha aks ettirmaydi. Ilk o'rta asrlarda homilani qasddan tushirish axloqiy jihatdan qoralangan bo'lsa-da, uning uchun belgilangan jazolar keyingi davrlardagi kabi har doim ham qat'iy huquqiy jazo shaklida bo'lmagan. Ko'p hollarda tavba qilish, ro'za tutish, cherkov marosimlaridan vaqtincha chetlatish kabi diniy-penitensial choralar qo'llanilgan. Xususan, VI–IX asrlarda Irlandiya, Angliya, Galliya va boshqa hududlarda shakllangan penitensiarlarda (lot. *poenitentia* — pushaymonlik, tavba qilish) turli gunohlar uchun, jumladan, homila tushirilishi bilan bog'liq harakatlar uchun ham tavba muddatlari belgilangan. Bu holat o'rta asr diniy axloqida jinoyat va gunoh tushunchalarining bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lganini ko'rsatadi. Ya'ni insonning muayyan harakati faqat davlat qonunini buzish nuqtayi nazaridan emas, balki uning ilohiy-axloqiy tartibga munosabati nuqtayi nazaridan ham baholangan [2].

Xristianlikning keng yoyilishi bilan Xudo insonni "o'z surati va o'xshashligida" yaratganligi haqidagi antropologik g'oya markaziy ahamiyat kasb etdi. Bu g'oya inson hayotining qadrini uning ijtimoiy maqomi, maqbul yoki nomaqbulligi bilan emas, balki uning Yaratuvchi bilan munosabati orqali asoslashga imkon yaratdi. Shu ma'noda xristian antropologiyasida inson hayotiga berilgan qadr-qimmat uning biologik xususiyatlaridan ustun qo'yilgan ma'naviy maqomi bilan bog'landi. Bu esa homilani qasddan tushirish muammosining axloqiy mazmunini yanada chuqurlashtirib, homila hayotining qachondan boshlab ilohiy va inson hayoti sifatida muhofaza qilinishi kerak, degan savolni dolzarblashtirdi. Biroq o'rta asr Yevropa tafakkurida bu savolga javob birdaniga va bir xil shaklda berilmagan. Buning muhim sabablaridan biri xristian tafakkurining antik falsafiy meros bilan uyg'unlashib shakllanganligida edi. Xususan, Aristotelning embrion rivojlanishi va jonning paydo bo'lishiga oid qarashlari keyingi xristian mutafakkirlari uchun

muhim intellektual manbalardan biri hisoblanadi. Aristotelning inson organizmi va jon munosabatini rivojlanish bosqichlari bilan bog'liq holda tushuntirishi keyinchalik xristian ilohiyotshunosligida "kechikkan jonlanish" (delayed animation) deb atalgan qarashlarning shakllanishiga ta'sir qildi. Ushbu konsepsiyaning falsafiy mohiyatiga ko'ra, homilaning biologik mavjudligi bilan uning to'liq insonga xos jonga ega bo'lishi bir vaqtda sodir bo'ladigan jarayon sifatida tushunilmagan. Demak, homila rivojlanishining turli bosqichlari uning axloqiy maqomini baholashda muayyan ahamiyat kasb etgan. Shu nuqtayi nazardan, ayrim davrlarda erta muddatdagi homilani tushirish keyingi rivojlanish bosqichidagi homilani tushirish bilan bir xil darajada baholanmagan [3, 39–64].

Bu yerda falsafiy jihatdan juda muhim masala yuzaga keladi: biologik hayotning boshlanishi bilan insonning axloqiy maqomi bir vaqtda boshlanadimi? Antik va o'rta asr olimlari bu savolga turlicha javob berishadi. Aristotelning qarashlarida hayot va jonning shakllanishi bosqichma-bosqich rivojlanish jarayoni bilan bog'langan bo'lsa, xristian teologiyasi ushbu masalani ilohiy yaratilish va insonning ruhiy tabiati bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladi. Shu sababli homilani tushirish masalasi asta-sekin oddiy tibbiy amaliyotdan ontologiya va antropologiya muammosiga aylandi.

G'arb xristian falsafasi va axloqiy qarashlari namoyandalaridan biri Avreliy Avgustin (354–430-yy.) qarashlarida Xudo, inson ruhi, iroda, gunoh, axloq va najot masalalari markaziy o'rinni egallaydi. Uning inson haqidagi falsafiy konsepsiyasi mohiyatini insonni oddiy biologik mavjudotdan farqlovchi ruh (anima) tushunchasi tashkil qiladi. Shu bois inson hayotining axloqiy qiymati uning faqat jismoniy mavjudligi bilan emas, balki ruhiy tabiati bilan ham belgilanadi. Avgustinning embrion va homila haqidagi qarashlarida Aristotelning jonning bosqichma-bosqich shakllanishiga oid g'oyalari ma'lum darajada o'z aksini topgan. Biroq Avgustin bu masalani antik naturfalsafiy doirada qoldirmasdan, uni xristian antropologiyasi va ilohiyot nuqtayi nazaridan qayta talqin qiladi. Uning uchun asosiy masala faqat embrionning qaysi bosqichda biologik jihatdan rivojlangani emas, balki u qachondan boshlab inson ruhining tashuvchisi hisoblanishi mumkinligi edi. Avgustin homilaning qaysi bosqichidan boshlab inson ruhiga ega bo'lishi masalasida qat'iy pozitsiyaga ega bo'lmagan. O'zining "Enchiridion" asarida u bu muammoni "olimlar tomonidan diqqat bilan tekshirilishi kerak bo'lgan, biroq inson buni hal qila oladimi — bilmayman", deb ta'kidlaydi. Bu fikr Avgustin tafakkurida inson bilimining chegaralari haqidagi muhim epistemologik pozitsiyani namoyon etadi. Shu jihatdan Avgustinning qarashlari faqat homilani qasddan tushirishga munosabat nuqtayi nazaridan emas, balki insonning o'z bilimining chegaralarini anglashi nuqtayi nazaridan ham juda muhim. Inson hayotining boshlanish nuqtasini aniq belgilash masalasidagi noaniqlik Avgustinni mutlaq hukm chiqarishdan ehtiyotkor bo'lishga undaydi. Bu esa keyingi bioetik bahslarda ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan metodologik masalani — ilmiy bilimning imkoniyatlari va axloqiy qarorning nisbatini oldindan ifodalab beradi. Avgustin homila rivojlanishini shartli ravishda "jonlangan" va "jonlanmagan" tushunchalar nuqtayi nazaridan farqlab beradi. U "jonlanmagan" homilani tushirishni og'ir gunoh deb hisoblagan bo'lsa-da, uni har doim ham qat'iy ma'nodagi qotillik bilan tenglashtirmagan. Bunda uning "Sezgi mavjud bo'lmagan tanada hali tirik jon mavjud bo'lishi mumkin emas" degan prinsipga yaqin fikrlari muhim hisoblanadi. Mazkur yondashuvda inson hayotining biologik va ma'naviy o'lchamlari o'rtasida farq o'tkazishga harakat qilinganini ko'rishimiz mumkin. Homila tirik biologik mavjudot sifatida mavjud bo'lishi mumkin, biroq uning to'liq insoniy-ruhiy maqomi masalasi alohida falsafiy muammo sifatida qolishda davom etadi. Shu bois Avgustinning qarashlarida homilani tushirishga nisbatan axloqiy munosabat bilan uni yuridik jihatdan qotillik sifatida baholash o'rtasida muayyan farq kuzatiladi. Bu yerda Avgustin tafakkurining muhim jihati namoyon bo'ladi: u inson hayoti qadrini mutlaq rad etmagan holda, inson hayotining boshlanishini aniqlash muammosida inson bilimining cheklanganligini tan oladi. Shu sababli uning pozitsiyasi bir vaqtning o'zida ham axloqiy, ham ontologik, ham epistemologik xususiyatga egadir [4, 1–36].

Avgustin uchun inson hayoti Xudo tomonidan berilgan ne'mat, nikohning tabiiy maqsadi esa nasl qoldirish bilan bog'liq ittifoqdir. Shuning uchun u reproduktiv jarayonni diniy-axloqiy tizimdan tashqarida deb qaramaydi. Biroq homilaning qaysi bosqichidan boshlab inson ruhiga ega bo'lishi masalasidagi noaniqlik uning qarashlarida muhim falsafiy ochiqlikni saqlab qoldi. Shu ma'noda Avgustin embrion va homila muammosini Aristotelning biologik-falsafiy qarashlari asosida xristian antropologiyasi, jon va tana munosabati hamda tiriklikning ilohiy mazmuni bilan bog'lagan holda takomillashtirdi. Uning tarixiy-falsafiy ahamiyati shundaki, antik falsafaning inson va jon haqidagi kategoriyalari xristian teologiyasida qayta ma'nolanib, yangi axloqiy dunyoqarash tizimiga kiritildi. Avgustin qarashlarining o'zidan keyingi davrlar uchun ahamiyati ham ana shu intellektual vorislik bilan baholanadi. Undagi homila, jon va inson maqomi haqidagi mulohazalar keyingi kanonik-huquqiy va sxolastik bahslarga ta'sir qiladi. Jumladan, Gratian to'plamidagi kanonik huquq an'analari va keyinchalik Foma Akvinskiyning falsafiy-teologik qarashlarida embrionning rivojlanish bosqichlari va "jonlanish" tushunchasi yanada tizimlashtirib berildi [5, 86].

Shunday qilib, o'rta asr G'arbiy Yevropa tafakkurida homilani sun'iy tushirish muammosining mazmuni va mohiyati antik davrga nisbatan sezilarli darajada o'zgardi. Agar qadimgi Yunoniston va Rimda masala asosan oila, meros, davlat manfaati, demografiya va tabib axloqi bilan bog'liq holda muhokama qilingan bo'lsa, xristianlik ta'sirida unga gunoh, ilohiy yaratilish, jon, inson qadr-qimmati va najot singari falsafiy tushunchalar qo'shildi. Bu o'zgarishni oddiy ravishda "diniy taqiqning kuchayishi" sifatida baholashning o'zi yetarli emas. Falsafiy nuqtayi nazardan, bu inson hayoti haqidagi tasavvurning ontologik qayta qurilishi hisoblanadi. Ya'ni inson endi faqat polis yoki davlatning fuqarosi, oilaning a'zosi yoki biologik mavjudot emas, balki ilohiy yaratilishga ega bo'lgan ma'naviy mavjudot sifatida talqin etila boshlandi. Shu bilan birga, antik merosning butunlay inkor etilmagani ham bu davr uchun muhim hodisadir. Aristotelning embriologiya va jonlanish haqidagi qarashlari xristian mutafakkirlari tomonidan qayta talqin etilib, diniy antropologiya bilan uyg'unlashtirildi. Natijada homilani tushirishning axloqiyligi muammosi tibbiyot, falsafa, teologiya va huquq sohalarida kesishuvi nuqtasida o'rganiladigan murakkab masalaga aylandi. Demak, o'rta asrlar davri homiladan xalos bo'lishning axloqiyligi masalasiga munosabat tarixida faqat diniy taqiqlar kuchaygan davr emas, balki "inson

qachon inson bo'ladi?", "jon va tana munosabati qanday?", "biologik hayot bilan shaxsiy mavjudlik o'rtasida qanday farq bor?" kabi keyingi bioaxloqiy tafakkur uchun fundamental savollarning falsafiy jihatdan chuqurlashgan bosqichi sifatida namoyon bo'ladi. Ayni shu nuqtada homilani tushirish amaliyoti muammosining tarixiy taraqqiyotida yangi bosqich boshlanadi: inson hayotining qadri endi faqat uning jismoniy mavjudligi bilan emas, balki uning ontologik va ma'naviy maqomi bilan bog'lanadi. Keyingi sxolastik falsafada, ayniqsa, Foma Akvinskiy qarashlarida Aristotel g'oyalari va xristian teologiyasining qorishuvi ushbu masalani yanada tizimli shaklga olib keldi. Bu esa homilani sun'iy ravishda tushirish muammosining diniy-axloqiy talqinidan uning tabiiy huquq, inson mohiyati va axloqiy mas'uliyat nuqtayi nazaridan tahlil qilinishiga o'tish uchun nazariy asos yaratib berdi [6].

O'rta asrlarda tibbiyotning rivojlanishi inson salomatligini saqlash bilan bir qatorda, inson hayotining qadri, tabibning axloqiy mas'uliyati va hayotni asrash chegaralari haqidagi murakkab falsafiy qarashlarni ham dolzarblashtirdi. Ayniqsa, homiladorlik va homiladan qutulish masalasi tibbiy muammo chegarasidan chiqib, inson hayotining qachondan boshlanishi, homilaning axloqiy maqomi, ona va homila manfaatlari to'qnash kelganda qaysi qadriyat ustuvor bo'lishi kerakligi kabi fundamental masalalarni o'z ichiga oldi. Shu jihatdan o'rta asr G'arb mutafakkirlarining qarashlari zamonaviy bioetikadagi hayot qadri, zarar yetkazmaslik, yaxshilik qilish va axloqiy mas'uliyat tamoyillarining tarixiy-falsafiy ildizlarini anglash uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'rta asrlar G'arb dunyosida homilani sun'iy tushirishga bo'lgan qarashlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, unga bo'lgan munosabat bir xil va o'zgarmas pozitsiyada bo'lmagan. Bu munosabat davr va mintaqaga qarab farqlanuvchi, ichki ziddiyatlarga ega murakkab jarayon sifatida shakllangan. Ilk o'rta asrlardagi penitentsial amaliyot (tavba muddatlarini belgilash) homilani tushirishni qat'iy jinoiy-huquqiy jazo obyektidan ko'ra, diniy-axloqiy gunoh sifatida baholaganini ko'rsatadi. Avreliy Avgustin qarashlari tahlili natijasida uning pozitsiyasi bir vaqtning o'zida ham axloqiy, ham ontologik, ham epistemologik xususiyatga ega ekanligi aniqlandi: u "jonlangan" va "jonlanmagan" homila o'rtasida farq o'tkazib, inson hayotining aniq boshlanish nuqtasini belgilashda inson bilimining cheklanganligini tan olgan. Bu esa keyingi bioetik bahslarda ham markaziy ahamiyat kasb etuvchi metodologik masala — ilmiy bilim bilan axloqiy qaror o'rtasidagi nisbat muammosining o'rta asrlardayoq shakllanganini ko'rsatadi. Shuningdek, tahlil Aristotelning embriologiya va jon haqidagi antik qarashlari xristian teologiyasi bilan uyg'unlashib, "kechikkan jonlanish" konsepsiyasini vujudga keltirganini, bu konsepsiya o'z navbatida kanonik huquq tizimining shakllanishiga va Foma Akvinskiyning falsafiy-teologik qarashlari tizimiga asos bo'lganini ko'rsatdi. Natijada homilani sun'iy tushirish muammosi o'rta asrlar davomida oddiy tibbiy-huquqiy masaladan ontologiya va antropologiya muammosiga aylanganligi aniqlandi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin: birinchidan, o'rta asrlar G'arb falsafasida homilani qasddan tushirish masalasi diniy taqiqlarning oddiy kuchayishi sifatida emas, balki inson hayoti haqidagi tasavvurning ontologik qayta qurilishi sifatida baholanishi lozim. Ikkinchidan, Avreliy Avgustin va Foma Akvinskiy qarashlarida namoyon bo'lgan ehtiyotkorlik va metodologik ochiqlik, ya'ni inson hayotining boshlanish nuqtasini aniq belgilashdagi epistemologik cheklanganlikni tan olish zamonaviy bioetik bahslarda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Uchinchidan, homilani tushirish muammosining o'rta asrlardagi falsafiy-teologik talqini — jon va tana munosabati, insonning axloqiy maqomi, tabiiy huquq kabi kategoriyalar orqali — zamonaviy bioetikadagi hayot qadri, zarar yetkazmaslik va axloqiy mas'uliyat tamoyillarining tarixiy-falsafiy ildizlarini tushunishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- o'rta asrlar G'arb an'analridagi homilani sun'iy tushirish masalasiga munosabatni o'rta asr Sharq (jumladan, islom huquqiy-falsafiy) an'analari bilan qiyosiy tarzda o'rganish maqsadga muvofiq;
- "kechikkan jonlanish" konsepsiyasini zamonaviy embriologiya va perinatal tibbiyot yutuqlari bilan qiyoslagan holda yangi tadqiqotlar olib borish zarur;
- milliy-diniy qadriyatlar kontekstida shakllanadigan bioetik me'yorlarni o'rganishda tarixiy-falsafiy manbalarni kengroq jalb etish lozim.

Bunday tadqiqotlar homilani sun'iy ravishda tushirish masalasining faqat tibbiy-huquqiy emas, balki chuqur falsafiy-axloqiy mazmunini yanada to'liq ochishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Аманжолова Б. А. История правовой регламентации абортов в зарубежном законодательстве // *Вопросы современной юриспруденции*. – 2014. – № 42. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-pravovoy-reglamentatsii-abortov-v-zarubezhnom-zakonodatelstve> Кибеп/Ленинка
2. Martins J. Abortion in the Medieval Church: How Catholic Teaching Changed Over Centuries // *Living History*. – 2022. – 18 May. – URL: <https://juliamartins.co.uk/is-the-catholic-church-harsher-on-abortion-now-than-in-medieval-times> Living History by Dr Julia Martins
3. Pepe L. Abortion in Ancient Greece // *Symposion 2013: Vorträge zur griechischen und hellenistischen Rechtsgeschichte* / ed. by M. Gagarin, A. Lanni. – Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2014. – P. 39–64. – ISBN 978-3-7001-7748-7. – URL: <https://air.unimi.it/handle/2434/343329> Air Unimi
4. Jones D. A. Thomas Aquinas, Augustine, and Aristotle on "Delayed Animation" // *The Thomist: A Speculative Quarterly Review*. – 2012. – Vol. 76, No. 1. – P. 1–36. – DOI: 10.1353/tho.2012.0036. – URL: <https://doi.org/10.1353/tho.2012.0036> ResearchGate

5. Holland J. L. *Tiny You: A Western History of the Anti-Abortion Movement*. – Oakland: University of California Press, 2020. – 324 p. – DOI: 10.2307/j.ctvw04mjn. – URL: <https://www.ucpress.edu/books/tiny-you/paper> **ISTOR**
6. Kalso R. Canon Law (Catholic Church) // *EBSCO Research Starters: Law*. – 2023. – URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/law/canon-law-catholic-church> **EBSCO**
7. Равич М. Аборт в истории уголовного права // *Советская юстиция*. – 1936. – № 34. – С. 9–10. – URL: <https://journals.rcsi.science/2542-047X/article/view/314680/ru> **RU RCSI Journals Platform**
8. Кузнецов В. К., Баранова Е. В. История и современное состояние законодательств об аборте в странах мира // *Фельдшер и акушерка*. – 1980. – № 8. – С. 3–6. – URL: <https://www.t.dissercat.com/content/kompleksnoe-mediko-sotsialnoe-issledovanie-problemy-aborta-na-territorii-omskoi-obl-0> **Dissercat**
9. Кузнецов В. К., Баранова Е. В. Законодательства об абортах в странах мира // *Здравоохранение Российской Федерации*. – 1980. – № 5. – С. 50. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-pravovoy-reglamentatsii-abortov-v-zarubezhnom-zakonodatelstve> **КиберЛенинка**
10. Холм С., Льюис Дж. Аборты: аргументы pro et contra / пер. с англ. А. В. Нехаева // *Омский научный вестник. Серия «Общество. История. Современность»*. – 2024. – Т. 9, № 2. – С. 120–131. – DOI: 10.25206/2542-0488-2024-9-2-120-131. – URL: <https://doi.org/10.25206/2542-0488-2024-9-2-120-131> **ОмГТУ**